

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาความต้องการที่อยู่อาศัยของคนจนเมือง (2) วิเคราะห์การตอบสนองการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของคนจนเมืองและภาคีที่เกี่ยวข้อง (3) สังเคราะห์การพัฒนาด้านที่อยู่อาศัยสำหรับคนจนเมือง การศึกษานี้ใช้การวิจัยแบบผสมผสาน โดยมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นการศึกษาและปฏิบัติการไปพร้อมกันระหว่างผู้วิจัย คนจนเมือง เจ้าหน้าที่จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน และภาคีที่เกี่ยวข้อง มีการใช้บทสนทนาพูดคุยเพื่อสร้างความเข้าใจ สร้างความสัมพันธ์ และเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน รวมทั้งกระบวนการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ การวิจัยจากเอกสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์กลุ่ม และการสำรวจภาคสนาม

ผลการวิจัยพบว่า มีคนอพยพเข้ามาอยู่อาศัยในชุมชนทั้งสามแห่งนานแล้ว โดยเข้ามาอยู่ใกล้แหล่งจ้างงาน โดยเฉพาะชุมชนรถไฟมีการอพยพเข้ามาเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดปัญหาความแออัดของที่อยู่อาศัย สภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัยที่ไม่ถูกสุขลักษณะ และขาดแคลนสาธารณูปโภค คริวเรือนที่อาศัยอยู่ในชุมชนทั้งสามแห่งไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน เนื่องจากที่ดินที่อาศัยอยู่เป็นของเอกชนและรัฐ (การรถไฟแห่งประเทศไทยและเทศบาล) ดังนั้นจึงทำให้มองว่าคนจนในชุมชนดังกล่าว มีปัญหาและมีความจำเป็นด้านที่อยู่อาศัย

การพัฒนาอาศัยที่อยู่สำหรับคนจนเมืองนั้น มิได้เป็นเรื่องสวัสดิการระหว่างผู้ให้ คือรัฐหรือรัฐบาลท้องถิ่น และคนจนเมืองภายใต้ความสัมพันธ์แบบ “การให้” และ “การรับ” เท่านั้น แต่เกี่ยวข้องกับภาคีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่อยู่อาศัยหลายส่วน ได้แก่ ชุมชนและองค์กรชุมชน เทศบาล สถาบันการศึกษาในท้องถิ่น และองค์กรที่ให้การสนับสนุน ซึ่งในการศึกษานี้ คือสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ในกระบวนการพัฒนาที่อยู่อาศัยมีการจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาเมืองขึ้นมา

เพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาที่อยู่อาศัยทั้งเมือง ต่อมาได้กลายเป็นเวทีในการเจรจาต่อรอง ระหว่างภาคี ทั้งผ่านตัวแทน (Agents) และการเข้าไปเจรจาโดยตรง ทั้งนี้ภาคีที่เกี่ยวข้อง ต่างก็มีวาระ (Agenda) ของตนเอง ซึ่งขึ้นอยู่กับ ภูมิหลัง จุดยืนและผลประโยชน์ของตนเอง

การประเมินความต้องการด้านที่อยู่อาศัยพบว่า คนจนเมืองขอนแก่นมีปัญหาการไร้ซึ่งกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ปลูกสร้างที่อยู่อาศัย สภาพที่อยู่อาศัยที่ไม่คงทนถาวร การขาดระบบบริการสาธารณสุขในที่อยู่อาศัยและในชุมชน คนจนเมืองมีความต้องการที่อยู่อาศัย โดยการย้ายชุมชนไปอยู่ในที่ดินใหม่และสร้างบ้านใหม่ ร้อยละ 48.8 ต้องการปรับปรุงบ้านและสาธารณสุขในชุมชนให้ดีขึ้น ร้อยละ 27.1 และต้องการสร้างบ้านใหม่ในที่ดินเดิม ร้อยละ 24.2 นอกจากนี้ ยังพบว่า นอกจากพื้นที่ใช้สอยในตัวบ้าน คนจนเมืองยังมีความต้องการพื้นที่ส่วนรวมและสาธารณสุข พื้นฐานที่คนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกัน การพัฒนาที่อยู่อาศัยจึงไม่จำกัดอยู่เพียงการสนองตอบต่อความจำเป็นทางกายภาพของคนจนเท่านั้น แต่ยังต้องคำนึงถึงความต้องการทางสังคมและวัฒนธรรมอีกด้วย

การแก้ไขปัญหา หรือการตอบสนองความต้องการทางด้านที่อยู่อาศัยของครัวเรือนคนจนขึ้นอยู่กับฐานของทรัพยากรที่ครัวเรือนมี และสามารถนำออกมาใช้ได้ (Disposal) อย่างไรก็ตาม ครัวเรือนคนจนเมือง มีข้อจำกัดในเรื่องทรัพยากรทางวัตถุ มีรายได้น้อย และขาดความมั่นคงเรื่องรายได้ซึ่งเกิดจากการประกอบอาชีพที่ไม่แน่นอน คนจนเมืองจึงต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อยังชีพ โดยใช้ฐานทรัพยากรมนุษย์เป็นหลัก การพัฒนาที่อยู่อาศัยโดยการใช้ฐานทรัพยากรทางด้านวัตถุ ก็คือรายได้ และทรัพย์สินที่เป็นวัตถุ จึงเป็นการเพิ่มภาระให้กับคนจนเมือง รวมทั้งเพิ่มความไม่มั่นคงและความเปราะบางแก่ครัวเรือน ดังนั้นการพัฒนาที่อยู่อาศัยจึงต้องมีการสร้าง “ทรัพยากรร่วม” ในลักษณะต่างๆ ขึ้นมา เช่น การสร้างกลุ่มออมทรัพย์ สหกรณ์เพื่อที่อยู่อาศัย และต้องพัฒนาด้านจิตใจให้คนจนเมืองมีความเชื่อมั่นในการพัฒนาด้วยตนเองเป็นหลัก เกิดการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา การจัดองค์กรในการบริหารที่มีประสิทธิภาพ การวิจัยความรู้เพื่อการดำเนินงาน และ การมีผู้นำที่ดี

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย คือ คนจนเมืองควรปรับเปลี่ยนทัศนคติจากความคิดที่จะเป็น “ผู้รับ” การพัฒนามาเป็น “ผู้สร้าง” การพัฒนา และในการบริหารจัดการองค์กรหลังจากที่โครงการสิ้นสุดลง สหกรณ์ของคนจนควรสร้างระบบการติดตามตรวจสอบทั้งภายในและภายนอกเพื่อป้องกันความเสียหายจากการบริหารงาน และในการนิยามความหมายของที่อยู่อาศัยเพื่อใช้ในการดำเนินงานพัฒนาที่อยู่อาศัยสำหรับคนจนเมืองต้องให้ความสำคัญที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลผลิต” การพัฒนาที่อยู่อาศัยสำหรับคนจนเมืองเพื่อให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนได้

The objectives of this research were: (1) to study and analyze housing needs and problems of the urban poor; (2) to analyze the responses and involvement of key partners in process of housing development of the urban poor; and (3) to synthesize the housing development for the urban poor. *Participatory Action Research (PAR)* was employed, and the action in this research involved key partners, including the urban poor in three communities, Khon Kaen Municipality, CODI and Khon Kaen University which were seen as a way of creating dialogue, building collaborative relationships and enhancing community empowerment. The research involved both quantitative and qualitative, including documentary research, descriptive research, participatory observations, group interviews and survey research.

This study found that people had been living in three communities several years ago, primarily for getting jobs, particularly for the railway community that a great number of migrants moved in causing the community expanding. The results were lack of basic infrastructure, poor environment and overpopulation. Households of the urban poor were squatters without any tenure rights. The lands they were living on belonged to the private sector and the government (State Railway of Thailand (SRT) and Municipality). Therefore, the household of the urban poor in three communities faced a great problem of housing and basic infrastructure.

Housing development for the urban poor was not welfare relationship a likely give and take between the urban poor and the government or local government but patterns of relation regarding housing development partnership such as community and community organization, Municipality, local schools, and also CODI which has been supporting fund in this project. There

was the urban development committee which tended to grow accustomed to the negotiating table of partnerships and agents dealing with those agenda with regard to background, standing point and its advantages in the process of urban development.

In terms of housing needs assessment, Khon Kaen's urban poor got a problem with land and house tenure security and also nonpermanent structure and lack of infrastructure in house and community. The urban poor needed to develop by Land Relocation (48.8 percent), Upgrading (27.1 percent) and Reconstruction (24.2 percent). In addition, they needed public space for using together. Therefore, housing development processes have to provide physical features and also socio-cultural factors.

Housing development or responsive development for the urban poor has to consider along with household resource base and disposal. However, the urban poor have a limit in terms of materialistic resources (Low income and insecurity). Their urban livelihoods make use of human resources which are housing development with materialistic resources which bring household insecurity and vulnerability. Therefore, housing development has to build "public resources" in terms of saving group, cooperative mind, housing development participation, organization with dignity of potential groups as in operations research, and good leadership.

The suggestions: the urban poor should adjust their lifestyles from being "the receivers" to "the builders" of their own housing, with self-dependence and spirit for strengthening their livelihoods. About community organizations after official transforming into cooperatives, they should form the follow-up system for internal and external evaluations to stabilize their performances, acting as a shield to prevent any likely fraudulence. Defining the term "housing" is part of a more fundamental shift in development thinking. It is a shift from agencies of "housing as a product" to "housing as a process" which will bring sustainable development of the urban poor housing.